

Mirosław Nagielski

University of Warsaw, Poland

ORCID: 000-0003-4873-4313

Udział polskiej delegacji w obchodach 360-lecia podpisania Unii Hadziackiej 16 września 1658 roku

Obchody 360. rocznicy zawarcia unii hadziackiej, tj. porozumienia pomiędzy Rzeczpospolitą a Kozaczyzną pod przywództwem hetmana Iwana Wyhowskiego, które zawarto po 10 latach krwawych zmaganiach zapoczątkowanych wystąpieniem Bohdana Chmielnickiego w 1648 roku, zostały zorganizowane i sfinansowane przez Studium Europy Wschodniej i jej dyrektora Jana Malickiego. Dnia 16 września 2018 roku polska delegacja dotarła do Hadziacza, gdzie uczestniczyła w oficjalnych obchodach tego epokowego układu z Ukrainą, ponownie wybierającą sojusz z Rzeczpospolitą. Delegacja uczestniczyła w uroczystościach zorganizowanych w Czerwonym Kucie, czyli w miejscu, gdzie 360 lat temu zawarto unię hadziacką podpisaną przez hetmana wojska zaporoskiego Iwana Wyhowskiego z wysłannikami króla Jana Kazimierza: Stanisławem Bieniewskim, kasztelanem wołyńskim, i Kazimierzem Jewłaszewskim, kasztelanem smoleńskim. W trakcie uroczystości zorganizowanej przez władze miasta Hadziacz odsłonięto pomnik prezentujący głównych negocjatorów tego porozumienia. Tegoż dnia miała miejsce w Hadziaczu konferencja poświęcona tym wydarzeniom, którą otworzyli ambasador Rzeczypospolitej Polskiej na Ukrainie w latach 2005–2010 Jacek Kluczkowski, burmistrz miasta Hadziacz Wołodymir Nesterenko, burmistrz Starego Sącza Jacek Lelek oraz dyrektor Studium Europy Wschodniej Jan Malicki, a także dr Paweł Kowal. W trakcie obrad Tadeusz Krząstek zaprezentował wystawę poświęconą wydarzeniom związanym z zawarciem unii hadziackiej oraz głównym jej negocjatorom. Wiele miejsca poświęcił nowemu hetmanowi Iwanowi Wyhowskiemu, który zdecydował się zerwać z Moskwą i ponownie związać się z Rzeczpospolitą, tworząc tym samym zręby Rzeczypospolitej Trojga Narodów, w skład której obok Korony i Litwy weszło nowo powołane Księstwo Ruskie. W konferencji naukowej wzięli udział wybitni historycy tak ukraińscy, jak i polscy, prezentujący najnowsze ustalenia obu historiografii dotyczące walki o zawarcie oraz przetrwanie zawartej w Hadziaczu unii.

Pierwszą osobą przemawiającą ze strony Ukraińskiej była Natalia Starczenko, która w szeroko zakrojonym odczycie przedstawiła dzieje Rusi począwszy od Unii Lubelskiej po zawarcie unii hadziackiej i projekty jej włączenia jako trzeciego członu wspólnej Rzeczypospolitej. Natomiast Petro Kulakowski zaprezentował problem wpływu idei Wielkiego Księstwa Ruskiego na ustalenia zawarte w 1658 roku porozumienia. Z kolei Wiktor Horobiec zajął się kwestią oddziaływania zawartego układu na politykę tak zewnętrzną, jak i wewnętrzną Kozaczyzny Zaporoskiej i Rzeczypospolitej. Wiktor Brechunenko ukazał międzynarodowe znaczenie Księstwa Ruskiego powstającego pod przewodnictwem wojewody kijowskiego Iwana Wyhowskiego, wskazując na nowe uwarunkowania z tym związane w Europie Środkowo-Wschodniej. Problematyce wojskowej związanej z podpisanym traktatem poświęcił swój referat Oleksij Sokirko, słusznie wskazując, że wyzwanie rzucone Moskwie wymagało jedności i zaangażowania wszystkich sił tak Lewobrzeżnej, jak i Prawobrzeżnej Ukrainy przeciwko siłom moskiewskim wkraczającym na jej terytorium pod wodzą Aleksieja Trubeckiego.

Polskie wystąpienia otworzył referat Teresy Chynczewskiej-Hennel, która ukazała trudną drogę obu stron zmierzających już w 1657 roku do porozumienia, a także ostatnie ustalenia polskiej historiografii dotyczące szans przetrwania zawartego układu. Piotr Kroll, autor znanej książki *Od ugody hadziackiej do Cudnowa*, przedstawił rolę Hetmanatu kozackiego w polityce władz Rzeczypospolitej, koncentrując się na pytaniu, czy unia hadziacka miała szansę przetrwania. Natomiast Mariusz Drozdowski, autor książki *My o nas i o innych*, omawianej wcześniej na łamach naszego rocznika, przybliżył zebranych poglądy szlachty dotyczące rozwiązania kwestii kozackiej i zakończenia wojny z Kozaczyzną Bohdana Chmielnickiego w latach 1650–1653, tj. przed podpisaniem przez wodza kozackiego układu z Moskwą w Perejasławiu w styczniu 1654 r. Z kolei Hubert Łaszkiwicz zajął się kwestią suwerenności Rusi w ramach trialistycznej Rzeczypospolitej, tj. określeniem terytorium Księstwa Ruskiego oraz zakresem władzy, jaką posiadał hetman kozacki Iwan Wyhowski.

W kolejnym, trzecim panelu wystąpili Mariusz Kowalski i Andrzej Gil. Pierwszy zwrócił uwagę na rolę rodów książęcych w Rzeczypospolitej ze szczególnym uwzględnieniem województw ruskich, słusznie stwierdzając, że ich stosunek do unii hadziackiej był trudny do akceptacji wobec niechęci do dzielenia się władzą z Kozakami. Drugi z historyków wiele miejsca poświęcił w swym wystąpieniu kwestiom religijnym odgrywającym rolę tak podczas rozmów o zawiązanie unii, jak i w trakcie jej krótkiego trwania; słusznie

podkreślał, że w koncepcjach kozackich Księstwo Ruskie miało być ruskie (jednoetniczne) i prawosławne. Występująca w tym panelu Walentyna Sobol ukazała Hadziacz w literaturze pięknej zarówno w historiografii ukraińskiej, jak i polskiej. Badaczka ukazała także przyczyny upadku dzieła wynegocjowanego przez obie strony w Hadziaczu we wrześniu 1658 roku. Referat zamykający wygłosił Miroslaw Nagielski, omawiając przyczyny upadku unii hadziackiej. Podkreślił wyraźnie, iż winą należy obarczyć obie strony, gdyż Rzeczpospolita nie udzieliła wystarczającej pomocy Wyhowskiemu w walce z Moskwą, a wśród Kozaków wielu nie wspierało polityki propolskiej kozackiego hetmana, obawiając się powrotu szlachty do swoich majątków – stąd wynikało poparcie dla stronnictwa promoskiewskiego. W ramach obchodów 360-lecia unii hadziackiej Walentyna Sobol oraz Piotr Kroll wzięli udział w sesji, która miała miejsce 17 września w Sumach, gdzie wygłosili referaty związane z powstaniem unii. Oboje uczestniczyli ponadto w spotkaniu z tamtejszą młodzieżą, bardzo zainteresowaną dawnymi dziejami.

Kolejną konferencję w cyklu poświęconym dziejom Hadziacza zorganizował Polski Instytut w Kijowie przy wsparciu Fundacji Sądeckiej. Otrzymała się ona w dniu 19 września w Kijowie. Otworzył ją ambasador RP w Ukrainie Jan Piekło. Po nim zabrali głos ambasador Litwy na Ukrainie Marius Janukonis oraz dyrektor Instytutu Polskiego w Kijowie Bartosz Musiałowicz, a także dyrektorka Muzeum Narodowego Historii Ukrainy, w którym miała miejsce konferencja, Tetiana Sosnowska. W wystąpieniach wzięli udział historycy z Polski (Teresa Chynczewska-Hennel, Piotr Kroll, Miroslaw Nagielski), Ukrainy (Oleksij Sokirko, Wiktor Horobec) oraz Litwy (Valdas Rakutis). Głos w dyskusji nad tematyką poświęconą unii hadziackiej zabrał także Zbigniew Hundert. Wszystkie wystąpienia skupiały się wokół zawiązania tego historycznego porozumienia pomiędzy Rzeczpospolitą a Kozaczyzną zaporoską, trudnych momentów jego funkcjonowania w latach 1658–1659 oraz przyczyn upadku Iwana Wyhowskiego, wynikłego z tego wydarzenia upadku idei powołania Rzeczpospolitej Trojga Narodów i wreszcie konsekwencji załamania planów ponownego sojuszu Kozaczyzny z Rzeczpospolitą. Zwrócono uwagę na zmiany w ocenie unii hadziackiej w polskiej i ukraińskiej historiografii. Dyskutowano nad ważkim pytaniem: jak idea unii „ukraińsko-polsko-litewskiej” funkcjonowała w projektach politycznych Hetmanatu, nie tylko w drugiej połowie XVII, ale także w XVIII wieku. W podsumowaniu historycy podkreślili, iż unia hadziacka, mimo braku szans na okrzepnięcie i w obliczu przeciwdziałania Moskwy, była dziełem przełomowym w relacjach polsko-ukraińskich. Unia ta pokazała

także przemiany, które dokonywały się w łonie Kozaczyzny począwszy od pierwszych lat powstania Bohdana Chmielnickiego po likwidację Siczy w drugiej połowie XVIII wieku. Ze względu na wagę poruszonych problemów związanych z relacjami polsko-ukraińskimi organizatorzy podkreślili, iż teksty wystąpień będą drukowane w odrębnej publikacji, która stanowić będzie podsumowanie stanu naszej wiedzy na temat unii hadziackiej z perspektywy rocznicy 360-lecia jej zawarcia.

Ostatnim etapem związanym pośrednio z obchodami podpisania unii była obecność polskiej delegacji na targach książki we Lwowie. 21 września w Pałacu Potockich odbyła się sesja naukowa poświęcona wydaniu w wersji ukraińskiej pozycji wcześniej opublikowanej w Polsce, a poświęconej polsko-ukraińskiej współpracy wojskowej na przestrzeni dziejów. Obok moderatora Wołodymyra Skłokina w panelu udział wzięli, ze strony polskiej, Mirosław Nagielski i Janusz Odziemkowski, a ze strony ukraińskiej Oleksij Sokirko i Aleksandr Alforow. Prezentacja obejmowała różne aspekty wojskowej współpracy Rzeczypospolitej z Kozaczyzną począwszy od przełomu XVI/XVII wieku po czasy nam współczesne, tj. okres współpracy Józefa Piłsudskiego z Semenem Petlurą w 1920 roku. Warto na zakończenie podkreślić, iż wszystkie spotkania naukowców i dyskusje, także te nieformalne w czasie rozmów po zakończeniu obrad, odbywały się w przyjaznej i serdecznej atmosferze.